

PERECSENYI NAGY LÁSZLO NAPLÓJA.

Perecsényi Nagy László, mint Arad vármegye esküdtje, 1803. május 7-én költözött Almásra, hol eleintén szállása kijavíttatásával, a tört ablakok bevágatásával stb. kellett bajlódnia. Enaptól kezdve pontosan és pedig 1919 szám alatt följegyzi mindazon eseményeket, melyek akár tisztére, akár magánéletére vonatkoznak. E helyütt inkább az utóbbiakat kell fölemlítenünk; mert Nagy László a század első két évtizedének egyik, vagy épen legtermékenyebb magyar írója volt, ki korának több nevezetes emberével levelezett s írt, munkált és dolgozott a maga rendkívül elszigetelt helyzetében, Arad vármegyének egy eldugott kis falujában is. Munkásságának érdeme legkevésbé sincs ugyan arányban lázas szorgalmával s ő róla magáról, kinek pedig száznál több nyomtatványa maradt fenn, kicsinyléssel hallgat az irodalomtörténet; Arad vármegyében azonban, melynek történetét megírta s megénekelte közéletének minden nevezetesebb mozzanatát, jól ismerik és becsülik nevét. Naplója tehát, mely Horvát Lipót világosi plébános úr szívességéből jutott kezeim közé,¹⁾ sok olyat tartalmaz, mi az irodalomtörténet barátait is érdekelheti.

Első irodalmi följegyzése, hogy 1804. febr. 1. gróf Sauer Kajetántól, a hétszemélyes tábla praelatusától és Gyórfy őrnagytól levelet kapván, nekik latin verssel válaszolt. Sauer titkára Nagy-Váradon Nagy István volt, Lászlónak testvére.²⁾ Ugyanekkor Tertina Mihály váradi tanár s a maga idejében híres latin poéta arról értesítette őt, hogy legközelebb már megkapja az erlangeni és jénai tudós társaság tagságáról szóló oklevelét.

Édes Gergely Váczott s Fábchich József tanár Győrött könyveikben kiadták azon magyar és latin verseket, melyeket Nagy László hozzájuk intézett; a mi úgy lelkesítette őt, hogy Magyarország különböző helyére még húsz levelezőjének írt, kijelentve, hogy minden kiadandó munkájokhoz kész verset küldeni.

¹⁾ Improthocolatio sive Consignatio Rerum et Negotiorum in Possessione Almás per Ladislaum Nagy de Peretsen Jurassorem I. Comitatus Aradiensis Officiose a Die 7-a May 1803 — quo tempore munus magistruale amplexus est, officiose peractorum in inlyto comitatu hocce Aradiensis exantlatorum; item celebrium virorum et aetorum memoria cum episodiis, elogiis et panegyribus continetur. A följegyzések nyelve vegyesen latin és magyar.

²⁾ 1804. márcz. 2. Sauernek már azon hálálkodott, hogy ezen öcsösét actuariussá és a káptalani vásárok felügyelőjévé tette Váradon.

1804. márcz. 2. gróf Wenckheim József aradmegyei aljegyzőt¹⁾ József napjára ugyancsak idején felköszöntvén, Orodias című könyvét neki ajánlotta, hogy — mint maga hozzászerzi — «partes expensarum typi ferat!» Azon napon magyar versekben üdvözölte Tolnai gróf Festetich Györgyöt is, mivel Keszthelyen gazdasági intézetet alapított. Termékeny műzsája még azon napon megénekelte a De-Vins-ezred nyugalmába vonult őrnagyát, Gyórfy Józsefet is, ki már húsz éves korában felcsapott katonának s a hétéves háborúban egy puskagolyó karját, egy kartács pedig egyik lábát sebesítette meg.

«Török dsidája,
Hóra-Kloskája,²⁾
Francz kokárdája
S tölem fajtája
Pardont kért.»

Orodiasa és Orinthiája nyomtatásának sürgetésére szintén márczius 2-án Hrabovszky Béla béli püspökségi tiszttartó által küldött levelet Tertina Mihályhoz, Gottlieb Antal váradi nyomdászhoz s factorához, Tichyhez³⁾ és Takács Károlyhoz, a váradi nyomda curátorához, ki maga is irodalmi ember volt. E két munkája, a sorozatban az 5. és 6-ik, mindamellert csak 1805. június 30-án került ki sajtó alól.

Márczius 25-én Virág Benedektől kapott levelet, melynek tartalmát nem közli ugyan, azt azonban megemlíti, hogy menten versekben válaszolt. Ugyanakkor verselte meg gróf Széchenyi Ferenczet is, kinek társasága őt tagul választotta, maga a gróf pedig könyvtára katalogusának első öt kötetét küldte ajándékba.

Tertina Mihály megküldte azon versét, melyet abból az alkalomból írt, hogy Canova elkészítette Napoleon szobrát. Szobor-feliratul szánta ugyan, de aligha jól nem tette Canova, hogy nem véste be. Rög-tön versben gratulált, mint ápril 10-én Dobsa Ferencz bihari táblabíró-nak s több német tudós társaság tagjának, ki őt Jénában tagul ajánlotta, sőt a jénai társaság tanácsának is, mely pedig ez ajánlatról idáig még nem nyilatkozott.

Ápril 12-én dr. Büky Józsefet, Bihar- és Bácsmegeye táblabíráját verselte meg egyrészt azért, mert könyvet írt a — dögvészről, másrészt,

¹⁾ 1830. márcz. 1. mint Aradmegye főispánja halt meg.

²⁾ A De-Vins-ezred a mai 37. számú József-ezred, részt vett a Hóralázadás elnyomásában, noha Aradmegye nem tartotta helyesnek, hogy oda ilyen, jobbadán szintén oláhokból álló ezredet küldjenek.

³⁾ Tichy utóbb 1807-ben önálló műhelyt nyitott, melyet a hatvanas években Hollósy Lajos vett át Váradon.

mivel jelölték a jénai tudós társaságban.*) Május 31-én végre Nagy László is megkapta a jénai társaságnak május 4-dikéről kiállított oklevelét, melynél fogva tagul választották. Azonnal köszönő elegiával válaszolt. Az oklevelet ajánlója Dobsa, mint egyúttal jénai könyvtáros küldte meg neki. Ezt a hírt maga P. Nagy László írta meg a bécsi és pozsonyi lapoknak, Fábchichnak, Schedius Lajosnak és egyéb barátainak.

Június 3-án bement Váradra, megsürgetni az Orodias nyomtatását s 30-án barátaihoz intézett magyar ódákat írt, melyek könyve élére jönnek.

A Mándy István szatmári esküdt által június 16-án küldött s legújabbban megjelent négy könyvet dícsérve köszönte meg. Béla király névtelen jegyzője könyvének fordítása mindenesetre méltóbb volt a megverselésére, mint azon körülmény, hogy Institoris György kamarai tisztartó (igaz, hogy a nemesi előjogoknak és az ország sarkalatos törvényeinek sérelmével) a poeta szolgáját, Bibártz Onut elfogatta, czigányok s egy pandur által megkötöztette és elzáratta. Nagy László pedig erről is csinált hexametereket, a minék június 22. a dátuma.

Július 10-én kapta meg, négy példányban, Pindarusnak Fábchich József (Győrött a theologia moralis tanára) által készített fordítását. Bükynek, dr. Patonyi Taddénak (Aradra) s Gyórfy Andrásnak is küldött belőlük egy-egy példányt. Pár nap múlva Patonyitól már kapott is egy latin elegiát, mely, Nagy szerint, bátran versenyezhet a klasszikus kor elegiáival, miért is elhatározta, hogy azt Orodiasa élén kinyomatja. Ez elegia aligha volt egyszerű gratulatio. Patonyinak azon verse legalább, mely az Orodias 237—8-ik lapjain megjelent, Bonaparte Napoleon szobrára volt szánva. Könyvének első íveit, valamint Pozsonyból az «Orithia magyar amazon» című könyvének kefelenyomatát július végén kapta meg. Ez utóbbi szeptember elején már egészen kezei közt volt. Legnagyobb részét ingyen osztogatta szét barátai közt; kik azonban, mint mondja, oly «tisztelességek» voltak, hogy egy krajczárt sem adtak neki a könyv kiállításáért, — pedig 46 rajnai forintjába került.

Ellenben Desán József kir. tanácsos és temesmegyei táblabíró ingyen nyomatta ki epigrammáját, melyet azon alkalmából írt, hogy I. Ferencz fölvevén Ausztria császáranak címét, ezért (1804. okt. 3-án tartott közgyűlésének határozatából) Aradmegye Te Deumot tartatott.

*) Büky született Szántován (Bácsban) 1760. decemberének közepén. 1780. aug. 27. lett orvostudorrá, mire 14 éven át Bácsmegyében működött mint főorvos, azután 8 évig Biharban, hol utóbb a magánygyakorlat terére lépett. Több német tudós társaság választotta tagúl. (Vay: Német hívség, 500—502. l. Szinyei Természettud. könyvészetében a 99. lapon csak két kisebb munkáját említi.) — Nagy László üdvözlő versét maga Büky nyomatta ki.

Verse, melyről ismét ő maga értesítette a Magyar Kurirt s a pozsonyi lapot, a maga naivságában így hangzik :

«Bécs minap egy délben szemlélve az osztrai császárt,
 Hogy — szaporítva — örök czímere fénybe' ragyog:
 Most Pétervárást, most nékem Csámbuli *) holdját
 Egy valamely, ha lehet, vesse szememre! — Bizony,
 Azt felelem: valahán a tenger is áthat azoknak, —
 Én pedig állandó föld közepette vagyok!»

Október 7-én kapta meg Orodias című könyvét, melyet Arad vármegye rendei ajánlott s melyben főképen az aradi vezérférfiakat dicsőítgette latin elegiákban. Fáradtságáért, tudós munkájáért — mint keserűen panaszkodik — semmi jutalomban sem részesült, sőt ezen könyvét is ingyen osztogatta szét. Pedig — egyszerű esküdt létére — hetedik munkája már ez; a mennyit Arad vármegyének idáig egy tisztviselője sem írt. Magára Váradra 48, s Gyulára 12 ingyenpéldányt küldött. Elismerés melegeben csak Bohus Jánostól jött, ki, a szerző érdemeire való tekintetből, elengedte a tizedet azon 45 akó fehér bor után, melyet Nagy László galsai szöllejében (okt. 8—15.) szüretelt. Ő maga pedig abban keresett elégtételt, hogy november 3-án a jénai társaságnak elküldte összes tudós munkáit. S ehhez az áldozathoz csak az kellett még neki, hogy november 17-én Pankotán, a megyei közgyűlésre menve, 20 rajnai forintot veszítsen a halberzwölfön!

Azonban ha hangsúlyozza is, hogy a könyvkiadás költségei kifárasztották, deczember 19-én mégis új munkába kezd és pedig éppen a «hálátlan» Aradmegyéről, melynek chorographiáját kívánta elkészíteni. Akkor sem kecségtette magát azzal a reménnyel, hogy lesz költség e munkájának kinyomatására; idáig is csupán Edelspacher Zsigmond aradi alispán, Csernovics János és Vörös Ignác táblabíró, s némileg gróf Wenckheim József, Stanislovics György, Vásárhelyi János, Nagy János és Bánhidy Antal szolgabírák, Kornély Ambrus, Virágh Antal (levéltáros), Fekete Ferencz «ő méltósága» s Avakumovics Pál aradi gör. n. e. püspök támogatták. De ezzel költségeinek fele sem térült meg, nem is említve írói jutalmát s azt, hogy közben gazdaságát, egészségét elhanyagolta s hogy csak a postára is mennyit költött. Azonban más szerzők is hasonló nyomorúságos viszonyok közt dolgoznak, s ha Isten nem könyörülne rajtuk, éhen vesznének el. Míg élnek, nem gondol velők a haza; haláluk után pedig száraz dicséretekkel halmozzák el őket, a mi sem a lelket, sem a testet nem táplálja.

Költekezései mellett könyveket is vásárolgatott. Deczember 21-én, a hogy számba vette, 359 frton beszerzett 162 klasszikus és általában

*) Stambul.

válogatott könyve volt. Könyvtára azelőtt 340 darabra rugott, de a többet ellopodták tőle.

1805. elején erőlyesen megkezdte a gyűjtést Aradmegye monographiájához; adatokért írt (január 1-én) Ribiczey László zarándi főjegyzőnek s Biró Mózes székudvari és Jakabos József soborsini esküdteknek, az aradi és zarándi járás helységeinek hiteles leírását kérve tőlük. Január 10-én Popovits István János aradvárosi jegyzőtől kért ki néhány okiratot Aradváros, Gyórfy Andrásról pedig az aradi katonai levéltárból. Közreműködésüket ez utóbbiak azonnal megígérték.

1805. február végén kebelbarátja, Patonyi Taddé Aradról egy philologiai kéziratát küldte el elolvasás végett; márczius 7-én pedig Dobsa útján, a jénai physikai társaság második oklevelét kapta meg. Megérdemelte, mert valóban erős physikai munkát végzett: József napjára négy elegiát írt, öt embernek: Wenckheim gr., Török, Virág s Nagy és Handler hadnagyok tiszteletére.

April 13-án Nagyajtai Cserey József krasznai «dynastát», a «Magyar Kertész» megíróját, továbbá Tertina Mihályt és b. Vay Lászlót magyar ódákkal üdvözölte. Cserey ítélőtáblai bíró «kegyes» válaszát május 25-én kapta meg, mire ő már május 31-én versekben felelt, valamint Nagy Ferencz sárospataki tanárnak is, ki szintén foglalkozott versírással.

Arad topographiáját június 1-én már tisztázni kezdte s naplójában följegyezte emlékezetül ily nagy munka első kezdeteit: «Akad talán valaki utódaink közül, ki jó szóval, dicsérettel szól felőle.» E kéziratát, tudtommal, én ismertettem először az Aradi Közlöny 1883. évi 1-ső számában s újabban a földrajzi társaság 1887. évi december 15-diki gyűlésén.

Június 10—12-én ünnepélyesen installálták Kornely Márkot és fiait Hold és Mézes aradmegyei falvak birtokába, mire Nagy László latin elegiát és magyar alkæi verset írt. A szabolcsi Kállay, mint a család rokona, ezeket Debreczenben ki is nyomatta.

Július 15-én arra kérte föl a Bécsbe utazó Popovits István aradvárosi jegyzőt, hogy Aradmegye topographiája részére nyerje meg Nestorovits Urosz udvari ágens jóakarátát s másoltasson le némely, az aradi prépostokra, az ó-aradi gör. n. e. püspökökre, az aradi várparancsnokokra és a bodrogi apátokra vonatkozó okiratokat. Július utolsó napjaiban főképp egyes aradi gör. n. e. papoktól kért felvilágosító adatokat. Augusztus első napjaiban pedig Monyásza faluban egy bizottságban dolgozott Czucz István pécskai kasznárral, ki utóbb maga is megírta Arad vármegye történetét, melynek egy része Fábíán Gábor átdolgozásában jelent meg 1835-ben, míg P. Nagy Lászlóé soha sem láthatott napvilágot. Pedig már 1806 elején beküldte volt Váradra a nyomdába.

Balás jegyző által topographiájának 170 ívét, mely magában foglalja 1. a megyében levő összes helységek leírását, földesuraik és tiszteik neveivel, úgy, mint geogr. szótárában Vályi járt el; csakhogy ő jobbadán oklevelek alapján indult; 2. Arad vármegye főispánjainak, 3. gör. n. e. püspökeinek, 4. a csanádi püspököknek, 5. az aradi prépostoknak 1035-től 1805-ig terjedő, 6. a megyebeli tudósoknak s íróknak névsorát, 7. a szőlőművelés, különösen az aszú-bor készítésének módját. Temesvárra ugyanakkor 300 magyar levelet küldött Miller Jakab Ferdinándnak, Széchenyi Ferencz könyvtára órének.

Ápril 19-én már kezeihez kapta 130 példányban azon ódáját, melyet Almásy Pál aradi főispánnak ápril 29—30. és május 1-én Nagy-Iratos birtokába történendő beigtatására szerzett. Május 26-án pedig magyar törvénykezési szótárát küldte be Váradra kinyomatás végett. E végből Szigeti Mihály könyvnyomtató számára mindössze 10 frtot mellékelte s utóbb még 30 frtot adott. Értekezése 300 példányban jelent meg. Ingyen küldözte szét.

1806. szent László napjára b. Vay Lászlót Váradon ódával, magyarul «lantolag»-gal felköszöntvén, a bárónak különösen a vers azon része tetszett, mely feleségére és gyermekeire vonatkozott. E szakasz így hangzik:

«Társát örültesd magzati rendiben;
Melléje állván — oly gyönyörűk azok,
Mint holdvilágunknak határán
A kicsiny égitűzek ragyognak!»

Kovátsits György Márton pedig, a Budán lakó híres jog- és történettudós, azzal mutatta meg elismerését, hogy kinyomatta június 7-én azon deák és magyar verseket, melyeket felesége, Hájossi Johanna elhunytára írt. Ugyanez időtájban szólította fel Kultsár István, hogy «levelezzen vele a magyar hírek terjedése iránt», mert 1806. július 2-án Hazai Tudósítások címmel lapot fog megindítani. Június 5. és 9-én azonnal küldött is neki két levelet, Pásztory János és Thuróczi Taddé ispánokat pedig «rábírta ez újság tartására». Július 11-én kapta az első számot s örömmel és helyesléssel olvasta. Ingyen kapja annak fejében, hogy minden két hétben küld tudósítást, a mi évenként 5—8 frt értéket képviselne.

Mikor aug. 31-én Arad vármegye küldöttei (gr. Wenckheim József két kocsin nyolcz lóval, Török Albert, József, György és Márton, Vásárhelyi János, ifj. Edelsbacher Zsigmond és Bittó Albert) Almáson át Körösbányára mentek a zarándi új főispánnak, halmágyi Hollaky Istvánnak szept. 2-dikára kitűzött beigtatására, — Nagy László ismét küldött «néhány» verset, üdvözlötül.

Október 15-én a kis Serb (aradmegyei) faluban találkozott a

kolozsvári születési «híres» költővel, Buczy Emil Jánossal,*) ki akkor indult Bécsbe, az ifjú Hollakyyal, hogy ott a theologiát tanulmányozza. Az ifjú piarista megajándékozta Nagy Lászlót alkæi alakban magyarul írt verseivel, melyeket Gyulay Ignác horvát bánnak beigtatása alkalmával szerzett; Nagy a Vayhoz intézett Lantolaggal és az imént megjelent értekezéssel viszonzta figyelmét. Másnap Wiedemann, az Atzél fiúk nevelője által Kuksár Istvánnak is küldött Pestre egy értekezést, mely «a magyar ékesszóláshoz tartozó beszédekről» szólt. Deczember 4-én dr. Rósa József aradi orvos által viszont magyar chrestomathiájának 3-ik részét küldte föl Pestre a nyomdába, Tököly Sebőhöz pedig, ugyancsak általa, verses levelet intézett.

Deczember 16-án értesült arról, hogy Váradon átnézte és helybenhagyta a censor Aradmegyéről írt topographiáját. Evvel egyidejűleg fordult hozzá Kovachich György az udv. kamara levéltárosa és Magyarország hivatalos történetírója, hogy körülbelül 500 frt ára bort küldjön fel neki. Ugyaneznap kapta meg Aranka György és Káts István verseit.

E közben sűrűn dolgozott egyetmást Kuksár lapjába. Deczember 25-én a Maros vizéről írt egy cikket s azonkívül egy tréfás levelet; 1807. január 6-án pedig egy cikket három (aradmegyei) várról, t. i. Déznáról, Világosról és Solymosról, valamint Kristyóry Pál gurahonczy jegyző örökmozdonyáról, mely gerendák és kerekék segítségével három alúlcspó malmot tarthat mozgásban.

Ugyanakkor folyamodott Wenckheim József grófhhoz, hogy aradmegyei topographiájának 400 frtra rugó nyomtatásköltségét fedezze. Műve 100 ívből áll; három éven át igen nagy szorgalommal s oklevéltanulmányokkal dolgozott rajta. Azonban — úgymond — nagyon késedelmes a gróf ilyenminek megadásában s többet gondol az aradi polgárok tánczmulatságaival s avval, hogy nagyokat igyanak az ő egészségére. E topographia címe: «T. n. Arad Vármegye Egyházi és Világi régi és mostani Helységeiről, Tisztjeiről, Terméseiről, Prépostjairól, Monostorairól, Vitézeiről, Tudósairól írt Esmértetés.» Megérdemelné, hogy közvetlenül maga a vármegye támogassa; vagy talán Oviddal sóhajtozva kell énekelnie:

«Acta crematuris ignibus ipse dabo!»

Ezt azonban, mint látni fogjuk, még sem tette. 1807. február 17—19-én Mosóczi Institoris György és Sámuel testvéreknek Solymos és Buczáva (aradmegyei) községekbe való beigtatásakor törvényes bizonyoságul szolgált írónk is, ki ezt az alkalmat sem hagyta elmúlni vers nélkül. Mæcenas hiányában nem nyomatta ki, de leíratta 20 példányban s ezekből a lapoknak is küldött. Benne van ez is:

*) Született 1784., † 1839. Életrajza: Danielik, Magyar Irók. I. 65.

«Sokan tündödnék, tollainak hegyét
Rágván, az elmés könyv szüleményein,
Csak puszta hírért, hogy fejükre
Kössenek egy koszorú-tekerceset.

Mások közölvén szívöket a magas
Kormányozással, számos idők alatt
Fáradnak a közdolgon, — izzad
Homlokuk egy kis arany keresztért.»

Ápril 2-án Váradról két könyvet ajándékozott neki Tertina. Az egyiket Miller Jakab írta németül; a másikban Vedres István szegedi földmérő okoskodott helyesen a magyar nyelvről.

Másnap cikket írt Kultsár lapja számára, melyben azt az észrevételt tette, hogy az országokat az eddigieknél rövidebben is el lehetne nevezni. Így lenne:

Hungaria	—	Magyarhon.
Brittania	—	Brittomány.
Gallia	—	Gálmán.
Austria	—	Osztrahely.
Csehország	—	Csehlak stb.

Ápril 4-én két ívre terjedő «vélekedés»-t küldött Szigeti váradi sajtójába. Röpirata arról szól, hogy a magyar nyelvet minden forumon, minden bíráló-széken be kell venni. Csak a következőkben tartaná fenn a latin nyelvet: 1. a róm. kath. istentiszteletben; 2. a diplomaciában, az ország régi deák constitutióiban; 3. az oskolákban, kivált az akadémiákban, mert, úgymond, «most is alig végez az úrfi-ember hat oskolát, már hivatalt akar viselni; okos kíván lenni, mivel a pendely-oskolát megszagolta, de nem a pennát».

5-én a Világoson lakó Tököly Péternek írt, kérve őt, hogy száz ívből álló könyve (Aradmegye topographiája) kinyomatására 400 rajnai forintot adjon. Hat rendbeli levelére ugyanis Wenckheim József gróf idáig csak biztatással kecsgettette, mint lovát a katona. Meg kell azonban adnunk, hogy P. Nagy László a mily lázasan dolgozott, ép oly türelmetlen volt s hibái közé számíthatjuk, hogy túlön-túl sokat termelt. Albert és György napjára pl. ismét öt magyar ódát küldött szanaszét, egyebek közt Szerdahelyi Alajos György püspöknek és apátnak, Kovátsits Györgynek stb. A minél aligha többet nem ért, hogy ápril 24-én igen víg névnapot ült id. Institoris Györgynél, kit ezúttal nem említ a «meglantolagoltak» közt.

Május 3. Sáhgy Ferencznek, a pesti egyetemi nyomda gondviselőjének és a kézi pénztár kezelőjének, kit gyakran említettem Kresznerrits Ferencz levelezésének ismertetésében, melyet tizenkilencz évvel ezelőtt közöltem a «Hon»-ban, kinyomatás végett ily czímű hat íves

munkát küldött: «A magyar nyelvnek világszerte lett eltenyésztődéséről való állítások.»

Május 14-én Kovács Jánost és Vásárhelyi Jánost ódázta meg nevök napjára, Kultsár István lapjába pedig egy 1409. évi magyar örökvalást küldött be, a mi természetesen csak későbbi átírat, illetőleg fordítás.

Július 22-én megengedte neki az első alispán, hogy október hó végével Boros-Jenőbe költözködjék át. Október 18—21-én tehát 63 szerrel át is telepedett Jenőbe, «gondolván, hogy jobb barátaimra akadok, mert ezen az idióta vidéken (Almás) nem tudnak engem megbecsülni; a mint Virgilius mondja:

«Heu, fuge crudeles terras, fuge littus avarum!»

De még sem állja meg búcsú nélkül:

«Te néked, jó Almás, elég becsületet,
Szerzettem magamnak illő tiszteletet!
Itt szültem a magyar-deák Orodíást,
Hat folyóbeszédű könyvet és alagyást,
Melyeket országnak bölcssei olvasnak, —
Nem mondják itt-létem valahán avasnak.
Én kerestem Arad vidékének nevet,
Melylyel szegényedvén, most a világ nevet.
Hadd rőfögjön, kinek kerek orrozimpája —
Még az esküdtek közt nincs ennek példája!
A Magura-hegyről most jenei völgyre
Szállok, hol én lelek jövendőlvő tölgyre;
Azaz, megszólítom a lunkai erdőt
Es felbuzdítandom a mokrai ferdőt.
Handler, Vásárhelyi ottan lesz barátom,
Kiknek hozzám vonzó szívöket én látom;
Csak három között áll az igaz barátság,
A többi — napokat untató mulatság.
Az a sorsa mindig a tanult embernek,
Hogy mit tett, vagy tehet, reá nem ismernek!»

Október 22-én csakugyan beköltözött Boros-Jenőbe, Nagy János szolgabíró házába — s még aznap meglátogatták jó barátai, kikkel zeneszó mellett vacsorált együtt. 30-án már feleletet adott Kultsár István azon pályakérdésére: «Micsoda különbözőségek találhatók az írott vagy nyomtatott könyvekben; micsodások vannak még mai napon is fenn az élő nyelvekben a magyar nyelvnek grammatikai részére nézve; lehet-e egyiket vagy másikat a magyar nyelv gazdagítására fordítani és bizonyos dialektusokat megállítani?»

November 9-én már el kellett siratnia kedves házigazdáját és szolgabíráját, Nagy Jánost, ki e napon hunyt el.

November 10-én egy csomó régi írást küldött Kovátsaitnak.

December 21-én Tichy János könyvnyomtatónak Váradra, a «Szöllőkről való beszéllés» czímű értekezése kinyomatására 15 frtot küldött; s a következő 1808. év elején január 23-án ő maga is Váradra utazott. Akkorra már kikerült a nyomdából azon egy ívnyi tájékoztatás, melyet Arad vármegye topographiájáról írt s melyet Király Pál sikulai jegyző haza is hozott Váradról; de csak február 7-én kapta kezei közé 130 példányban e Szigethi Mihály által kinyomatott ívet, mely 39 forintjába került ugyan, de azért egy szálíg ingyen osztogatta szét.

Almásy főispán csak február 18-án, az alispán által adott bálban köszönte meg a hozzáírt üdvözlő verseket. Aradról február 24-én írt Rédey Lajosnak, Biharmegye főispáni helytartójának is verseket, melyeket Vay László utóbb ki is adott a Német Hívség-ben; egyúttal azonban topographiájának kinyomatására is fölkérte.

Március 4-én kapta «Pestről Lázár Lázár vizenotarius által Virág Benedek Két elmélkedés nevű és Horvát István Versegi ellen írt gyerekes, agyatlan, gúnyoló könyvét. Ily buta fiak, magahittek és eszelkedők most a bölcsek, kik mást csúfolnak, — intra tam turpes, quam extra formosi sunt».

Március 5-én ismét két újabb könyve nyomatásáról írt Tichynek; 15-én egy csomó verset küldött szét József napjára, megírta a Hazai Tudósítások számára azt a nevezetes hírt, hogy a katonák fogdosásakor egy sikulai lakos fapuskával 30 embert szalasztott meg.

Ápril 6-án «Szólalkozás általában a becsületről» czímű 17 ívnyi kéziratát megőrzés végett a Széchenyi-könyvtár órához, Millerhez küldte föl Pestre. Ápril 18-án, húsvét másodnapján pedig Verses Tár czímű könyvét s a sarkadi capitulatiót *) csomagolta be számára. Azonkívül egy csomó újdonságot írt Kultsár Istvánnak. Dr. Rósa aradi orvos útján más írásokat is szedett össze Kultsár számára, kérvén őt, hogy azokat, feleletül a magyar nyelvről tett kérdésre, Tübingába küldje. Mellékelt két chronostikon-félét is. Egyik az Atzél által Boros-Jenő vidékén 1807-ben épített útakról s hidakról szól eképen:

ATZELII HOS OPĪBVS PONTES, SAĻTVSQVE VIARVM
STRVXERAT ARADII CVRA, LABORQVE FORI.

A másik az általa 1808-ban emelt pinczére vonatkozik
Ista per Atzelium Jenovæ de rupe Toparcham

PRO BENE DISTINCTO SCISSA CAVERNA MERO.

*) A melyet t. i. a sarkadi (bihari) kuruczok 1711. január 11. kötöttek Löwenburg Frigyes gróffal. Más példányról közöltem «Sarkad Története» czímű könyvem 60—62. lapján.

Június 3-án Miller Jakab, Széchenyi Ferencz meghagyásából, megküldte neki az Institutum Nationale három épülettervét, melyhez Miller két nyelvű magyarázatai voltak csatolva.

Június 12-én már kezei közt voltak azon nyomtatványok, melyeket Atzélnek Gurba helység birtokába július 4—6-án történendő beig-
tatására készített. S ugyanakkor Aradra küldte dr. Rósához Kallinger,
radnai szerzetes és volt tartományfőnök Sabellicus Marcus Antonius
névű könyveit, a nemzeti múzeumban való elhelyezés végett.

1808. július 6-án, a gurbai statutio után, irodalmi barátja, Ter-
tina Mihály jött hozzá, de nem egyszerű látogatásra, hanem kenyeret
keresve; Vásárhelyi szolgabíró által Holdon szerzett neki valami állom-
mást.*) Augusztus 2-án e barátját, továbbá Csapor Józsefet (Gyulán),
Fábéhicot s Kazinczy Ferenczet megajándékozta «Grammatikai Ele-
vek» című munkája egy-egy példányával, Csernovits Jánost pedig
augusztus 3-án abból az alkalomból ódázta meg, hogy leányát Erzsé-
betet férjhez adta Petrovits Vazul krassómegyei aljegyzőhöz. A Galsán
augusztus 7-én tartott lakodalmon 300 vendég vett részt, köztük poé-
tánk is. Később a galsai szüreten október 13-án báró Vay László is
meglátogatta őt s vígan bejárva a környéket, Mokrára ment Handler
Ferencz tisztartóhoz, honnan Tertinát is magával vitte Váradra. Ter-
tinának azonban ott sem volt maradása. Gyulára ment, hol október 28-án
el is hunyt, miről Nagy László csak november 7-én értesült. «Eleget
írt, olvasott, könyveket gyűjtött, levelezett, 17 esztendeig a kassai, mis-
kolczi s végre a váradi tudományos székeknél az ifjúságot oktatta», írta
naplójában Nagy, ki azonnal értesítette a Hazai Tudósításokat, Kazin-
czyt, Gregor Józsefet és Rósa Józsefet. Reá pedig ezt az epitaphiu-
mot írta :

Tertina qui variis meritis ex ordine quovis
Ausus erat numeris concelebrare viros —
Accipe quem recti quis Tibi cordis amorem
Præstat — honor patriæ — tempus in omnes vale!

Gregor eperjesi tanár azzal válaszolt (nov. 10.), hogy őt kisebb
munkájával ajándékozta őt meg. Nagy halomra gyűlt könyveit, magyar-
lapjait december 3-án, midőn úgy is közgyűlésre kellett mennie, köt-
tetni vitte Aradra.

*) 1773. vagyis a jezsuita-rend eltörlése óta ugyanis a nagyváradi
gymnasiumban pályázat útján kinevezett tanárok tanítottak; az 1808/9.
tanév kezdetétől, november elejétől kezdve azonban a prémontrei-rend
kapta meg a gymnasiumot s a világiaknak távozniok kellett; így Tertiná-
nak is, ki 1794 óta működött ottan, eleinte mint a költészet, azután pedig
1800-tól fogva mint a szónoklat tanára. (L. Krausz G. L., A nagyváradi
tanintézetekre vonatkozó tört. és stat. adatok, 24. l.)

Deczember 7-én dr. Rósa által küldte el Temesvárra Kószeghy László csanádi püspökhöz az aradi káptalanról és prépostokról írt 12 ívnyi könyvét, — «a ki talán ki fogja nyomtattatni».

1809 elején azon 60 frton, melyet Vásárhelyi főszolgabíró ajándékozott e czélra, 200 példányban kinyomatta Temesvárott és ingyen osztatta szét «a nemes fölkelő sereget intéző igéket», azaz vezényszókat, s Pestre és Váradra is küldött belőle. Az év első felét teljesen a nemesi fölkelés szervezése vette igénybe. Aradmegye első ízben 366, második ízben 170 katonát állított talpra. Ez utóbbiakhoz buzdító dalt intézett P. Nagy László s azt június 27-én Kultsárhoz is felküldte.

Július 31-én kapta meg Czinke Ferencz pesti egyetemi tanár levelét és verseit, Varga Márton tanárt pedig versekkel üdvözölte a physikáról írt magyar könyvéért. Varga válaszát október 18-án vette.

Deczember 12-én, mi közben alkalmá nyílt, hogy versekkel ünnepelje a béke megkötését, azokkal a kondásokkal, kik 25 disznót hajtottak Pestre Atzél kir. személynök számára, — ő is elküldte az orodi prépostokról írt könyvét neki kinyomatás végett.

Az aradi közgyűlésen, deczember 28-án örömmel hallotta azon magyar levelet, melyet a nemesi fölkelés dolgában József nádor intézett a megyéhez. «Gondolom — úgymond — Kisfaludy Sándor írta azon szép magyarságú levelet; ez egy remek munka!»

1810-ben az volt Kultsárnak írt első újdonsága, hogy január 2-án földrengés volt Boros-Jenőn. S egyúttal arra kérte, hogy lapját neki és Vásárhelyi János főszolgabírónak gondosan és annak idején küldje.

Március 1-én, midőn az insurrectiót hazaboosították, latin és magyar verseket osztott ki közöttük. Március 6-án pedig egyik hú levelezőjének, Fabchich Józsefnek halálát gyászolta:

«Állj meg előbb, útas! — mond Fabchich hamva. — Borostyánt
Érdemel: a kiadott Pindarus általa éi.

Több ideig sok szép fiatait tudományra tanított,
Dolgairól szólhat Rába Továbbra mehetsz!»

9-én már Napoleon és Ludovika eljegyeztetését ünnepelte áradozó magyar és latin versekkel. Ezeket Czinke Ferencznek kell vala kiadnia az Új Magyar Holmiban. Március 16-án más dolgokat is küldött neki a végből; különösen az orodi káptalannak egy 1345-ben (in vigiliis omnium Sanctorum) kelt levelét, melyben Hodosi Vadkerti Tamásnak fia, Jób és Erdeuskereki Margit a pankotai apáturaságnak örökbevalótlást tett.

Május 22-én dr. Rósához 100 frtot küldött egyik munkájának Temesvárott való kinyomatására. Az orodi káptalan historiáját május 26-án vitte fel Pestre Vásárhelyi, ki által új könyveket is rendel meg: Hubay Miklós ódáit, Szabó Dávid Eneisét, Virág Benedek újabb

könyveit stb. Meg is kapta Czinke Ferencz két munkájával s azon pasquillussal együtt, melyet Czinke ellen Horváth József Széplaki Vilhelm név alatt írt.

Június 24-én megkapta Temesvárról 206 példányban a Boros-Sebesben gr. Königsseg javára 1810. július 16—18-án tartandó beigtatás alkalmára írt deák, magyar és német verseit, melyekért utóbb 100 r. frt jutalmat kapott a gróféktól; Kultsárnak is küldött egy «nyaláb» írást és verseket stb., Szekér Joakim Alajostól pedig ajándéku fogadta Miskei és Ujvári bujdosásairól szóló könyvét.¹⁾

Szeptember 7-én arra kérte őt Virág Benedek, értsen vele egyet a magyar irodalom dolgaiban, mire való készségét alkæi versekben jelentette ki P. Nagy László.

A hónap vége felé beküldte Kultsárhoz Arad városának «biographiáját» Oród párthos fejedelemtől ab anno ante natum X-tum 105 és lehozta «leendő kiköltözésének idejéig». Reméli, hogy tavaszig meglesz vele. Október 17-én a Temesvárra ment Handler tisztartó által sürgette a csanádi püspököt az orodi prépostokról szóló kéziratának kiadására. Szerencsére a napló azt is tudomásunkra hozza, hogy Nagy Lászlóné evvel egyidejűleg 250 frt ára káposztát adott el, különben elég nyomasztóknak kellene tartanunk naplóírónk viszonyait. De épen ezen följegyzéseiből győződhetünk meg, hogy úri házat vitt.

«November 7-én Atzél Antal és Handler azt a hírt hozta Aradról, hogy nagy pasquillus jött a nemesség és a kormányozás ellen és az igazság elmellőzése felől, mely a szentháromság statuájára volt oláh nyelven függesztve. Ez a főhelyekre küldetett.»

Deczember 8-án gyűjtést indítottak megyeszerte a pesti játékszín és játszótársaság javára.

1811. január 7-én deák levél kíséretében egyenesen Maury bibor-nok-érseknek Párisba küldte azon epitaphiumot, «vagyis menyegzői szerzeményt, melyet nagy Bonaparte Napoleonnak felséges Ludovika ausztriai cs. kir. főherczegnével lett összeházasodására», még 1810-ben írt s Pestre Czinkehez és Kultsárhoz is elküldött, «várván érette leendő minervált!»

Január 12-én fogott az orodi dolgok szerkesztéséhez, leírván Arad városának históriáját.²⁾ Pár nap múlva rosszul érezvén magát, már koporsóverset is csinált, mely így hangzik :

¹⁾ E könyvet újabban a Századokban Beöthy Zsolt mint a második magyar Robinsont ismertette. Megjelenése után néhány hónappal, 1810. szept. 20. húnvt el Szekér Joakim.

²⁾ 1811. febr. 6. Aradon Pivodának és Matlekovicsnak adta át e munkája 18 ívét. «Igérték Minervált.»

«Hic iacet ille, canens alias dum vita manebat,
Nunc proprio merens funere, cantat olor!»

S kérte barátait, hogy ezt majd küldjék el Pestre, Kultsárnak, 23-án azonban Török Márton boros-sebesi báljában 112-ed magával már virradtig mulatott, jó kedvvel.

Ápril 11-én Maury érsekhez Párisba a pesti Steinbach Ferenczcel hat (magyar, latin, német, francia, rác és oláh) nyelvű verseket küldött Napoleon fia születésének ünneplésére. Húsvét napján újra neki buzdult műzsája s lantolt az Isten, király, palatinus, Napoleon herczeg stb. dicsőségére, — ezeket is elküldvén Párisba Maurynek s Pestre Millernek a nemzeti könyvtárba.

Annál rosszabbul esett neki, ki, saját szavai szerint, «az egész magyar világ nevenapjait szokta tisztelni, köszönteni, üdvözleni», hogy László napjára «sok jó, szives barátja közfil egy sem alázza meg magát hozzá.» «Ilyen a mostani, barátságtalan, okos világ!»

Július 26-án Virág Benedektől, barátjától Budáról Vitkovics, Kenderesy, Berzsényi Dániel verseit vette. Az épen akkor Boros-Jenőben járt Almásy Pál aradi főispán által felelt neki.

Júl. 31-én Vajai Vay László, Blumauer Aeneisének egyik travestálója, volt nála a verbunkosok hadnagyával, kiket ritka írásainak előmutatásával mulattatott.

Szept. 7-én Miller Jakabtól és Kazinczy Ferencztől kapott leveleket.

Okt. 17-én gróf Fekete Ferenczet kérte, nyomatná ki Horatius verseit «ezen ringy-rongy bankó-világban», a mi 2000 frtba kerflne.

«Hír vagyok a városban (Borosjenőben) — írja 1812 elején — hogy Nándori buttyini szolgabíró leszen, Barthos exactor, Veres Miklós actualis esküdt, Török Márton Szabadhelyre megyen. Hát Nagy Lászlónak annyi éjjeli, nappali közdolgaért mikor lesz csak quartélya is?! Mikor lesz igazság olyan, hogy az igaz dolgos bérét nyerje, — hogy egykor boldoguljon? Legyen az Istennek szent neve érette áldott! Ezzel is megelégszem, a mint vagyok, csak eszem, egészségem s becsületem legyen. Amen!»

1812. márcz. 6-án gr. Fekete Ferenczet felköszöntvén egészségének visszanyerése alkalmából, — kiadásra felajánlotta neki Horatius ódáinak magyar fordítását. Június 20-án viszont dr. Rósa által ismételtlen biztatta Ársits Sabbás aradvárosi kapitányt Orodváros ismertetésének kinyomatására.

Szalárdi Jákkó László a 10. számú (Stipsich) huszárezred főhadnagyának felszólítására azt válaszolta június végén, hogy ideje most nem lévén, csak kevés táboriget küldhet; Temesváron át Új-Pécsre mégis 26 versszakot küldött. S mikor július 6-án a borosjenei határt elverte a jég, ő ráadásul lugubris elégiát írván, Mæcenást keresett, ki azt pro memoria

kinyomassa. Aug. 14-én önköltségén akarta kiadni a gr. Almásy Ignác-nak a temesi grófságba való beigtatására írt deák és magyar verseit, melyeket e végből dr. Rósához küldött Aradra. A kinyomatás költségeit különben maga Almásy fedezte, nagy örömmel olvasván a vers végén a temesi grófok s főispánok névsorát s az Almásyak származását. Az aug. 24-én elhunyt Edelspacher Zsigmond aradi alispán halálára írt s kinyomatott verseit pedig azzal hálálták meg a boldogultnak fiai, Mátyás és Zsigmond, hogy ujdonatújk kék ruhát csináltattak számára.

Okt. 12-én a mokrai hegyen Lakatos Elek jegyzőnél vígan szüretelvéen, találkozott Tessedik Sámuel szarvasi pappal, a híres gazdasági íróval is, kinek azonnal bemutatta az aradmegyei szőlőfajokról tett jegyzékét, melyben 57-féle szőlőnek és fürtnek magyar és latin elnevezését adta; pl. a mokrai hegyről a formin, dinka, hárslevelű stb. elnevezését, melyről azután hosszasabban társalogtak.

Október 30-án ezen verseket írta a Kőszegen elhunyt Rajnis Józsefre:

«Kőszegi Rajnissal, Helikon kalaúza, sisakkal,
Mentegetett írás, gyászba borítani eredt:
Sír magyarul fejtett Virgil majorossa s juhásza;
Sír, de minek? — Földről nemde az égbe jutott?!»

1813-ban márcz. 27-én kapta Helmeozy Mihály, Trattner Mátyás pesti könyvnyomtatós és Kazinczy Ferencz levelét, melyben reabízzák, hűgy Bárótsi Sándor ezredes minden munkáit előfizetések útján terjeszse. A 12 felhívás közül egyet-egyet adott Kováts főszolgabírónak, hogy az aradi méltóságok közt terjeszse, továbbá Atzél, gr. Königsegg, Korneli, Vásárhelyi, Slaughta és Nándory uraknak. Ápril 4-én Győrffy őrnagyhoz is küldött 3 ilyen ívet.

Június közepén Aradra gr. Wenckheimnak, Szent-Annára gr. Fekete Ferencznek írt Báróczy dolgában s elkérte tőlük osaládjuk származásrendét. Gróf Fekete Ferenczhez pedig az atyja, György országbíró képe alá szánt következő verseket írta:

«Itt Fekete Györgyöt lássad, Jánosnak az atyját,
A ki Ferencz grófnak bölcs, jeles ősa vala;
Ezt főispánnak mi-megyénk tisztelte; az ország
Bírájának. Az ő képe mutatja eszt.»

A vármegye múlt századbeli híres főispánja s ujjáalkotója, gr. Grassalkovits Antal képe alá viszont ezeket írta:

«Múlt század közepén élt régi Grasalkovits Antalt,
Mint főispánját, így ecsetezte megyénk.»

Almásy Pál mostani főispán képe alá ezeket szánta:

«Itt főispánunk! Lovagok fő mestere képét
És Almásy nemű Pált ide festve tekintad.»

Július 15-én, midőn Almásy képét valóban elhelyezték a megyeházban, ily «alagyas verssel» toldotta meg előbbi mondókáját:

«Itten ajándékban képét küldötte megyénknek
Főispán-nagyurunk, termete külje szerént;
Ámde belül ragyogó hív szívét érdemes, éltét —
Nincs, ki leírja kecsét, nincs, ki leírja becsét!»

Aznap küldte volt fel Pestre a Báróczy munkáira előfizetésűl begyűlt 50 frtot is; gr. Fekete, Hofbauer Ferencz ügyvéd, Kis József ügyvéd, Dezső Zsigmond szolgabíró és Hidas Sándor gyógyszerész voltak a megrendelők. Virág Thaliáját is meghozatta.

Midőn július 27-én Arad vármegye a nemzeti fölkelők törvényes 48 száma mellé még 102-öt ajánlott meg, az insurrectio serkentésére e verseket írta:

Árpád őstünk maradéki,
Fegyverre kelt magyarok!
Szittyavérség ivadéki,
Jeles férfik, védkarok,
Harczra szólít hazánk java —
Ez a király s ország szava.

Puskát, kardot a kezedbe
Nyújtat honi törvényünk;
Dicső híred vedd eszedbe, —
Győzéshez von reményünk,
Isten védi a híveket
És vezérli kész szívöket!

Katona volt régi atyád
Napkeleten, nyugaton;
A hadak közt nevelt anyád,
A míg élt volt Karaton.

Meg nem gátolt, föld, sem tenger,
Általhozott mert Balamber.

Hajdan perzsa Dariusnak
Mégfutamtád táboraat,
China, görög és Czirusnak
Feldúlattad bútorát,
Sok nemzetet Czikladesig
Meghódítál a Gádesig.

A Hunyady, Hollósy név
Török fiát altatta,
Midőn őket belgrádi rév
Közelíttni hallotta.

A Nádasdy és Battyányi
Győzte volt ég adományi!

Rajta tehát hazánk vére!
Ellenségünk megoszlasd — — stb.

Július 31-én Sofronyára, hol Vörös Ignác házában nagy társaság gyűlt össze, Schlachta által, ki maga is buzgón pártolta a magyar irdalmat, ez epigrammot küldötte:

«Béke szerez harczot, — had után jön béke gyümölcse:
Had békére derül, béke hadakba merül.»

Deczember 11-én, midőn a lipcsei csata örömére Aradmegye Te Deumot tartatott, «de a negédes aradi polgárok nem paradéroztak», Nagy László e verseket küldte Kultsárhoz:

«Szűz vala Europe, míglen Krétába nem úszott,
 A bika megcsalván, hozta veszélyre fejt;
 Terheitől válván, jármát Európa lerázta,
 Elragadása után tartja örökre nevét.
 Így, húsz esztendőt töltvén Európa csatákban,
 Lipcse körül a francz elnyomatatva le lőtt.
 Osztrai ház, az orosz, burkus fejedelmi leverték
 Elleneit, — híres tettök örökre marad!» stb.

Az 1814. év beköszöntéséét szokás szerint versekkel üdvözölte,
 február elején pedig heroicum carment írt, mely így kezdődik :

«Non satis est homines lethali morte peremptos
 Undique naturæ stimulis ad Tartara ferri?

e névtelenül küldte el Kovács alispánnak s több más aradinak.

Február 24-én Kovács János alispán azon tudósítással örvendez-
 tette meg, hogy Orod városa nevezetéről írt könyvét kinyomatja s hogy
 más munkájának kiadásában is eszköz lesz. Művét az aradi tanácsnak
 ajánlva, Orodját a gróf Gyulai Ignácrról írt versekkel együtt Nagy
 László márcz. 24-én küldte el az alispánhoz. «Tudom, ki lesz adattatva!»
 teszi hozzá bizalommal.

Márcz. 25-én «híres tudós Aranka György, erdélyi k. tábla assesso-
 rától» kapott két könyvet. 26-án vette Pattonyi Taddé levelét Napoleon-
 ról. «Most másképpen írt, mint azelőtt róla énekelt.» Deák versekben
 felelt, melyeket felesége vitt be Aradra, az alispánnak szóló levéllel
 együtt. 28-án ő-maga is írt verset Napoleonról s azt is beküldte Aradra.
 Így hangzik :

Viderat Oceano se cingi Corsica magno,
 Atque suum fluctu percutiente latus, —
 Nunc, ait, en fratris si vexas Jupiter undis?!
 Ipsa teram gnato Napoleone solum:
 Aut subiget pelago terras, aut merserit orbem
 Fluctibus — ac in aquas prouet ipse suas —
 Sic quem fata iubent facto periisse nefando,
 Quas aliis fecit, sentiet ille vices» stb.

Lassankint 120 ívre terjedő kötetet írt össze a franczia háború
 hatása alatt keletkezett verseiből s azokat, melyekben az 1812—13. és
 1814. évi háborúkat dicsőítette, Gallias czímen leíratva, elküldte és fel-
 ajánlta Schwarzenberg Károly herczegnek, a haditanács elnökének.
 «Talán kinyomatja» reménykedék július 15-én. Ő magának kellett azon-
 ban kinyomatnia azon deák verseket, melyeket Schwarzenberg herczeg-
 nek a temesmegyei Blumenthalba szept. 12—14. és Metternich herczeg-
 nek a daruvári uradalomba szept. 17—19. történt beigtatására készített.
 Elegiáit Kultsárhoz is elküldte Pestre, Virág Benedeket és Czinke Fe-
 renczet pedig még aug. 13-án magyar versekkel kereste föl.

Október végén személyesen találkozott a híres báró Simonyi huszárezredessel, kit azonnal latin és magyar versekkel üdvözölt.

«Nem köszeszéddel kelletik énekem
Hangját zengenem, mázsai ángyaim,
Midőn magyar hőst, leventét,
Ritka vitézt, — Simonyit dalólok!»

«Ez az úr az — úgymond —, a ki az orosz, burkus fejedelmeket a francia háborúban 1814 elején kiszabadította, a ki hét rendbéli keresztet, czímsert hord, a ki engemet is meglátogatott, a kinél az utolsó háborúban vitézebb katona az egész Európában nem találtatott. 42 esztendő. Éljen!» Tetteiről bőven zenghetett a Galliásban, melyről Bécsből Bogdanovics Dávidtól deczember végén azon érdekes tudósítást kapta, hogy könyvét Schwarzenberg és Metternich hercegek kinyomatták, illetőleg kinyomatására készeknek nyilatkoztak.

Hasonló levéllel örvendeztette meg 1815 januárjában Kovács János másodalispán is, ki azzal biztatta, hogy Arsits Sebő és Póka János a város nevében már közelebb kinyomatják Váradon Orod leírását. 1815. márcz. 19-én csakugyan Aradra érkezett egy Lengyel nevű pap az Orod első kinyomatott ívével, melynek javításával a kiadók megbízták. A munkát Váradon Tichynél 800 példányban 359 frttal nyomatják. Ápril 6-án írt Tichynek, hogy tegye föl könyve végére azon versét, melyet a vármegye új háza *) alapkövének május elsején való letételére írt, s mely így hangzik:

«A mikor írtak ezernyolczszáz tizenötbe, az első
Májuskor, leterült a megyeháza köve.»

Ápril 17-én pedig e verseket javasolta bevésni az alapkőbe:

PRAETORIA COMITATVS
ARAD
LAPIS ANGLARIS
HIC EST.

Magyarúl:

ARAD VÁRMEGYE HÁZÁNAK
ALSÓ ALAPKÖVE
LETERVLT
KÉNCs!

*) E ház építéséhez másfél millió téglá és 11,000 napszám olykép volt előirányozva, hogy félévig minden járásból megfelelő munkaerő dolgozzék benn Aradon.

Azon napokban kapta, az általa hén szeretett Kovács alispán útján, azon birálatot is, melyet Horvát István Schwandtner statisztikai könyvére írt. Észrevételeit ő is elmondotta.

Május 1-én Aradvármegye dicsérve jegyezte föl jegyzőkönyvébe, hogy P. Nagy László Orod című könyve megjelent; egy példányt a levéltárba tettek belőle, magát a szerzőt pedig megéljenezték. Május 8—10. írásait rendbeszedvén, Pestre, Bécsbe, Váradra és Gyulára 800 példányban nyomott s rézmetszettel ellátott Orodjából 200 példányt küldözött szét barátainak, a többi Arad város hatóságánál, a városházán maradt. «Nekem a sok dicséret, de kevés haszon adatott — úgymond. — Pedig még ilyen kis könyvet sem látott Arad!» Biharból kapta az első üdvözlét. Esküdttársa, Kovács Imre tisztelettel szolt könyveoskéjéről s barátságát ajánlotta. Mikor június 3-án megkapta a megyének 542. számú végzését, önérzettel jegyezte föl naplójába: «Még a ki t. ns. Aradvármegyében eredeti könyvet írt volna, — csak én vagyok. Ez az én 13-ik nyomtatásban kijött könyvem, más száz és több apró versezeteiken kívül. Hála legyen az Istennek!»

A hónap vége azonban panaszszal végződött. Verseket küldvén ugyanis Pestre Almásy Pál főispánnak s a névnapját Borosjenőben Atzél Istvánnál ülő Kőszegi László csanádi püspöknek, kifakad, hogy «elégen dicsérték a verseket, de senki sem ajándékozott érettök semmit is. Én érzem s tudom is, hogy jó, szép versek azok, de soványan fogadtattak ezen éhelhaló, fősvény, nyalka, büszke, hányiveti világban!»

Csakhamar elvesztette egyik jötevőjét, Atzél István v. b. t. tanácsost is, ki Borosjenőben 1815. jul. 2-án elhunyván, temetésére írt verseit 500 példányban osztatták szét fiai. Almásy Pál főispán is megdicsérte a nevenapjára írt versekért. «De ezen ruha — méltatlanlankodék a haragos poéta — könnyen vétetik a nagy urak szájából; jobb volna, hallgatna és segítene et faceret amicos ex Mamona iniquitatis! Engemet a pusztá dicséret nem segít, — non gloria tangit inanis!» Pár nap múlva azonban már ismét csak ingyen búslakodott Stanislovits György aradi alispánnak júl. 13-án történt halálán, kinek temetésén latin és magyar verseket osztatott szét. «Nem hamar-lészen ily derék vicispán!» sohajtott fel naplójában.

De ha őt nem pártolták, mint tőle telt, pártolta ő maga az irodalmat. Július 29-én pl. Hübner könyveit tíz példányban rendelte meg Trattnernél, összesen 150 frt. értékben. S augusztus első napjaiban, ha beteg is, verseket írt a francia háborúról Gallias című könyvébe. Aug. 16-án is versekben bucsúzott el aradi barátjától, Pattonyi Taddétól, ki Szegedre ment guardiánnak. Galliását szeptember közepén dr. Rósa által küldötte föl Pestre, Trattnerhez, kinyomatás végett. Szeptember 28-án viszont Vásárhelyi által izent s ezzel egyidőben küldte föl versét

a nádor lakodalmára (október. 2.), melyre Arad vármegye is fényes küldöttséget indított útnak. A magyar vers így szól:

«Mit keresed másutt a feltűnt csillagi fénylést?

Itt van: Hermínánk fénye Budára hatott!

Igy az előbbi torony, Gellért tetejére kiléphetsz,

Mert szép Hermínánk csillaga várta Budán.

Éljenek! A magyarok várnak jót ilyen Abától, —

Nádori ispánnet tiszteli ezzel Arad!»

De magát a szerzőt is megtisztelte Arad. A város ugyanis 1815. nov. 30-án értesítette, hogy Orodjáért 400 frtot szavazott meg neki, a mi nemcsak viszonylag, de valóban is jelentékeny tiszteletdíj volt.

December 12-én Porubszky János agrisi esküdtet arra kérte, magyar és latin verseit vinné Mácsára Csernovics Jánoshoz és kérje fel őt azok kinyomatására.

1816. január 11-én kapta Trattner Tamás János levelét, mely szerint az 1812—1814. évi francia háborúról írt hőskölteményét, a Galliást, ez év márcziusáig kinyomatja s tiszteletdíj fejében neki 100 példányt küld.

Februárban német nyelvre fordította Orodját s most annak keregett kiadót. Farsang végén pedig azon töprengett, ki fogja-e nyomatni hozzá írt ódáját Mácsai Csernovics Pál, kit Schweiger Antal szintén latin ódával köszöntött fel. A megtisztelt kir. tanácsos ki is nyomatta s ápril 1-én el is küldte neki Xenium című verseit, az ajándékról azonban megfeledezett.

Ápril 27-én Aradon már kézhez vette Gallias-a 57 példányát dr. Rósától, ki gyakran megfordult Pesten s eféle megbízatásokban mindig szívesen járt el. «Ez 14. könyvem — írja Nagy László —; tudom, most sem lesz senki, ki azt tudhatná becsülni Kovácson és Rósán kívül.» Méltán örvendhetett tehát, hogy Kovács Jánost, erős küzdelem után, május 13-án csakugyan első alispánná választották az aradiak. A választás többi része azonban, úgy látszik, leplezetlen nyilvánulása volt a nepotismusnak. Gróf Rhédey Lajos, királyi biztos, kit Nagy László május 23. és 24-én Pankotára kísért, utálatos scénának, korosmába való betyárok és zsiványok cselekedetének nevezte azt s fölhívta Perecsenyit, hogy írja le versekben a gyűlés menetelét — s ő az egészet kinyomatja.

Szeptember 8-án Szűz Mária dicsőségére történelmi életrajzokat kezdett írni nevezetes magyar nőkről, e czímen: «Heroineis, azaz a nevezetes fejjérnépek szép neméből magokat tetteikkel különböztető asszony-embereknek élettárja.» Ugyanez nap Mária Radnán, e híres és általa gyakran fölkeresett búcsújáróhelyen ájtatoskodott a buzgón katolikusként író és — mint minden évben többször — az oltári szentséget is magához vette.

Szept. 25-én felezőírtották Pestről, hogy «a Magyar Gyűjtemény nevű naplóíráshoz, vagy korbeli — jelenidő — íráshoz» ő is álljon be társnak. 27-én ki is jelentette erre való készségét s azután mindhalálíig buzgón munkálkodott a Tudományos Gyűjteményben.

Október 2-án Kovács alispánhoz Aradra magyar és latin verseket küldött, hogy azokat juttassa Ferdinánd főherczeg főhadparancsnok kezei közé október 8-ára, midőn a karok és rendek őt megköszöntik s tiszteletére Aradon bált adnak. A hasatért könnyű lovasok zászlajára pedig ezen verseket szánta:

«ISTA FERVNT VELITES EXPVLIS NOXIA GALLIS,
ARADIAE IN VALVIS SIGNA REFIXA MEGAE.»

Az 1815. évet jelentő eme chronosticonnak kivarrása Török Mártonnének, vagy Rósánének jutott feladatúl. — Kovács a főherczegnek okt. 8-án az aradi várban, hol 870 frt költséggel fényes ebédet adtak tiszteletére a rendek, csakugyan benyújtotta Lithografonját s deák és magyar verseit. Este gr. Wenckheim József rendezett fényes bált s innen Váradra ment a főherczeg.

Szeptember végén készült el 51 híres magyar nő életrajzával 15 íven, melyet Trattnernél készült kinyomatni. A Magyar (Tudományos) Gyűjteményt is ekkor kereste fel először írásaiival. Hat ívnyi küldeményének tartalma: 1. Turkolji Samu levele; 2. Károlyi levele; 3. Rácz Pero ítéltetése; 4. Az orodi káptalan híres levele 1438-ból; 5. Hóra és Kloska zenebonájának leírása; 6. József Nádor kiáltványa 1809-ből; 7. Ferdinánd főherczegről magyar óda és chronosticon. Minde kéziratokat azonban csak november 3-án, Kosztkleba nevű aradi kereskedő által küldte föl Trattnerhez. November közepén befejezte Heroineisének II. részét is «neve halhatatlanságának, az Isten dicséretére, a maradéknak» szánva s azt nov. 24-én Slachta Gergely megyei számvéví vitte föl Pestre. Deczember 1—5. napjaiban már ismét elkészített egy 11 ívnyi könyvet a hazaazeretetről s értekezést az aradi járásokban levő falvak neveiről, továbbá az oláhokról, s ez írásait dr. Rósa által juttatta el Trattnerhez.

1817. január 3—5-én megírta a magyar politia elveit, mely «egy a maga nemében» s azért azt szintén kiadni készült. Január 29-étől fogva ismét új könyvön dolgozott, mely a vármegye tiszteinek kötelességét foglalja magában; s február 19-én már be is küldte Aradon át Pestre, kinyomatás végett. «Ez már 24-ik könyvem — kiált fel — mégis csak esküdvt vagyok! Itt az új szolgabírák, esküdtek leczkéket olvashatnak, — bár kinyomtatattná valaki!»

*) Cziméül utóbb ezt adta: Jegyzések a t. ns. Vármegyékbeli teljesítő hivatalokról.

Azonban mások példáján is láthatta, mily kevésbé kapósak még nálunk az irodalom termékei. Február elején például a «Magyar Gyűjtemény»-ről szóló 24 jelentést osztott szét a megyében. «De hiába! — úgymond. — Egy szép leányt inkább olvasnak, mint okos könyvet, — kevés nálunk az olvasó!» Ő maga inkább csak értekezésekkel pártolhatta a folyóiratot; s küldött is többet, mint a mennyinek Trattner, illetőleg Thaisz hasznát vehette. Ide küldötte be pl. Lucius után a hazaszeretetről írt 19 ívét, vagy 20 íven az imént befejezett magyar politiat s 18 íven a megyei tisztségekről írt értekezését. Más 17 ívre terjedtek az oláhokról s némely régi levelekről szóló czikkei, ítélete a bírálatról s a magyar cultura védelme, — eposója Solymos, Dézna és Világos várairól, alagyi, hőselevelei (melyeket, ő maga, szép munkáknak tartott), az aradi tudósok életrajzai, az aradvármegyei várak ismertetése, Atelkuzu, gazdasági tapasztalások, örmények, zsidók és cigányok s az oláh nyelvről című dolgozatai és Ferencz király névnapjára készített verse.

Márcz. 4. ment be Aradra dr. Rósához 24-ik munkája (Értekezés az oláh nemzetről), melyet egy urasági legény vitt el Pestre, Trattnerhez.

Csak márcz. 8-án értesült barátjának, Pattonyi Taddé szegedi minorita guardiánnak, élete 63. évében, január 17-én történt haláláról. Ezt írta emlékére:

«Pattonyi Taddénak hittak szerzetbe' nevemről;
Én, ki egész elmém a tudományra vetém,
Éltem Aranykertből *) vevén, folytattam ezüstös
Sorsom habja között; sírba temet le Szeged.»

Június 24-én már ismét arra sűrgeti Vásárhelyi Jánost és dr. Rósa Józsefet, hogy nyomassák ki Propempticon című verseit, melyeket magyarul és latinul azon alkalomból írt, hogy József nádor földbirtokos lett Aradmegyében. Úgy dicsőítette bennök Kis-Jenő és Zerind új földesurát, mint kinek ereiben Árpád vére csörgedez. Más verseket is írt báró Forray János születésére s befejezett egy Solymos, Dézna és Világos várakról jambusokban írt eposcát, melyet Katona Péter fuvarossal küldött Pestre, Trattnerhez, kinyomatás végett. Július 20-án már teljesen ki volt szedve Heroineis című munkája s ebből Kovács Juszti 22 példányt le is küldött Aradra. Ő maga újabb cikkeket szedett össze a Tud. Gyűjtemény számára az aradi tudósokról s az Atelkuzuról, vagyis Attila közéről, lesve sikeröket.

Augusztus 8-án Rác György volt ügyvéd és nagyszentmiklósi assessor, a Nagy-Kanut s több más könyv szerzője, látogatta őt meg. 16-án Aradon Heroineiséből húsz példányt osztogatott szét barátai közt,

*) A Csallóközből.

egyedül pedig éljenzések közt helyezett el a megyei levéltárba. Ez volt ott immár 21. munkája. «Talán irigységet is tett.» Könyvét aug. 19-én bemutatta gróf Gyulay Ignác horvát bánnak is, ki aznap Zarádon 24 vendéget látott magánál szívesen. A nádor tiszteletére írt verseit is kinyomatták barátai.

Október utolsó napjaiban Pestre 3 ívnyi értekezést küldött az aradi szüretelésről s ehhez csatolta dr. Rósának a Galliásról és Heroineisről írt bírálatát. Trattnerrel kapott négy levelének tartalmát nem említi. November végén pedig már készen állt «Orodi vagyis Öthalmi tor» című comœdiája, nyolcz íven, melynek Himfy modorában készített 200 dalát 6 maga látta el hangjegyekkel.

Az évet előfizetők fogdosásával fejezte be. 12 prænumeránst gyűjtött pro sylloge decretorum s 13-at a Tudományos Gyűjteménynek.

1818. január 23-án egy és ugyanazon napon halt meg Mosóczi Institoris György aradi táblabíró és Holdmézesi Kornéli József; mindkettőről deák verseket nyomtatott ki, febr. 12-én pedig oratiót szerkesztett Ferencz király születésnapjára. Ugyancsak február első napjaiban a végből küldte be Aradra dr. Rósához Tibullus verseinek fordítását, hogy az annak kinyomtatására szükséges 400 frtot Tököly Pétertől igyekezék megszerezni. Hozzá küldte az örményekről, zsidókról és cigányokról írt Apológiáját is, melyet a Tud. Gyűjteményhez kell vala juttatnia.

Ápril első napjaiban a Borosjenő mellett levő Balukánban Érsek-Apáti romjait kutatta, meg lévén győződve egy 1426. évi levél alapján, hogy ott sok kincset kell találnia. Ezt oly biztosra vette, hogy a kincs harmadrészének ügyében a kir. fiscusnak és Platthy kamarai praefectusnak is írt.

Aradon június közepén egy hetet töltvén, megnézte ott a magyar komédiát is. 1818. június 16-án adták Mátyás király választását, majd Hamletet, Batori Máriát, a Tolvajokat (Schillertől) s magától Perecsényitől az Öthalmi tort Orodon, miről Kulcsár lapját is tudósította.

Június végén értesült róla, hogy Rósa csakugyan szerzett Mæcenást Tibullusának, mert Szalbek Jakab aradi szolgabíró vállalkozott, hogy azt Bécsben 400 frt költséggel kinyomassa. Tököly cserbenhagyta őt.

Augusztus 15-én meglátogatta a lippai savanyúvizes kutat, melyet Csupor József szolgabíró fedezett föl s helyezett jó karba. Vizét megízlelvén, oly jónak találta, hogy azután deák és magyar versekben dicsőítette, melyek Temesvárott nyomtatásban is megjelentek. Szeptember 17-én viszont gróf Rhédeynek Sofronyán 19 személyre adott ebédét énekelte meg.

Aug. 21-én Pestre ismét egy tervezetet küldött kinyomtatás végett latin s magyar nyelven a lopás és rablás kiirtása vagy zabolázása módjáról. Faciant meliora potentes.

Október elsején az Almásy Pál főispán elnöklete alatt tartott közgyűlésen végre megtörtént, mire oly régóta vágyott, hogy t. i. közfelkiáltással szolgabíróvá választották s azonnal föl is eskették. Örömeben mindjárt meg is verselte Putnik József pakrácsi püspököt, az aradi püspökség adminisztrátorát, gr. Fekete Ferenczet és a főispánt, miről ezúttal Rózsa értesítette Kultsár lapját. Vigan folyt a szüret is. Kevés, de igen jó bor termett Arad-hegyalján. Okt. 12—14-én magyar komédia is volt az Ürihegyen, Magyarádon. Kilényi és Láng igazgatása alatt 21 személy játszott. Az előadott darabok közül megemlíti a következőket: Szent István, Bánom, hogy megházasodtam, A szerelem gyermeke. Október 15-én, mikor a megye Gyorokon tartotta partialis gyűlését, ott, a már többször említett Arsits házában tartottak magyar komédiát s Perecsényi dicséri játékokat. A színészek 21-éig maradtak Gyorokon s onnan Szegedre távoztak.

November 15-én kapta meg Tibullusa első 4 ívét; ő-maga 350 példányra számított belőle. Az egész munkát, melyet Szalbek szolgabíró adott ki, december elsején hosta el Pestről barátja, Slachta. Viszon a Helyesírásról szóló kéziratát Csupor József temesi szolgabírónak ajánlotta fel kiadásra. Ügyében itt is dr. Rózsa járt el.

1819 első napján 36 üdvözlő verset küldözött szét, Schirmer János aradi polgárt pedig magyar, német és latin versekben köszöntötte fel azon alkalmából, hogy arany-éremkeresztet kapott. Kissé korán járt vele, mert Kovács alispán Schirmernek csak febr. 14-én adta át a keresztet.

Ez évben ismét több könyvet adott ki. Így Ovidius Amorum Libriét, melynek költségeire pártfogója, Vásárhelyi 150 frtot ajándékozott s melyet ő ugyanannyival pótolta, október végére már ki is nyomatta Trattner. Pár nap múlva jelent meg «Vélekedés a szittya-hunnus-magyar nemzet eredetéről, nyelvéről, szokásairól» ozímű füzete, melynek kiadói Atzél Antal, József és Sándor voltak, — de ő is megtoldta 60 frttal. Ez volt 27. nyomtatott könyve.

December elején Slachta által Pestre a Tud. Gyűjteményhez felküldte Solymosi Lászlónak 1720-ból való protectionalisát s külön értekezésben írta le Atzél József párisi útját.

Verseket nyomtatott ki abból az alkalomból is, hogy decemberben Almásy Pál senioratussá alakította át iratosi és szentpáli birtokait, aradi házát s ménesi szőlőjét. Magyar dalt nyomtatott ki akkor is, mikor Prozits Zakariás táblabíróságot nyert. «Mindezekért — úgymond — egy fillért sem kaptam; pedig a tudományt sem szedik a levegőből. Honorariumot vagy minervált én is méltán érdemelve vártam!»

Utolsó bejegyzései az 1820. év elejéről valók s ezeket egész terjedelmökben közlöm.

„Már ezen könyvemet — úgymond — bezárom. Vegye hasznát és olvassa unokám, László és Nagy Ferencz, Nagy István öcsém. Vajha a könyven kívül és bibliothekámon felül, mely 500 darab könyvekből áll, nekik más hagyhattam volna! De ez is elég egy szegény legénytől. Isten éltesse őket — és nekik hagyván könyvtáramat, kivált 28 darab saját nyomtatott könyvemet, sokáig a senior familiæ, vel magis eruditus, qui fuerit, — fenntartsák. Amen! Hæc est mea ultima voluntas.»

Ezzel, az 1919. számmal végződik a tulajdonképeni napló, melyhez pótlólag még néhány gazdasági jegyzet s egy, az aradvármegyei tisztkarról írt halottas vers járúl. Még életökben megcsinálta epitaphiumaikat. Önmagáról két sort írt.

A „Tudományos Gyűjtemény”, melybe kezdettől fogva oly buzgó munkálkodott, e két sornál csak egygyel szánt többet emlékezetének és szárazon, szeretetlenül jelentette, hogy P. Nagy László életének 56. évében, 1827. június elején elhunyt. De talán a kötelesség egy nemét teljesítette a Philologiai Közlöny, ha, eredeti naplójegyzetek nyomán, szárazon ugyan, de szeretettel szólt erről a férfiről, ki századunk elején egyik leglelkesebb fordítója volt a klasszikusoknak s egyik legbuzgóbb követője a klasszikai mintáknak.

Dr. MÁRKI SÁNDOR.

RÉSZLET A „WALTÁRIUS-BÓL.”*)

Walter menekülése.

Midőn az ünnepélyre érkezett a nap,
A terem és az udvar, pompában usztanak;
A hős a fény- s a diszszel sohsem volt ily pazar,
Minden utat szőnyeg és sok illatos virág takar.

Bársonnyal volt bevonva minden terem fala,
A bibortól s selyemtől a trón ragyog vala.
Attila most belépett és Helka is vele,
Sok hős vitéz utánna, hamar lett a terem tele.

Ott bent, több száz asztalnál dúsan terítve volt,
A tálak nagy terhétől az asztal meghajolt;
A szolgálak nagy csoportja gyorsan sűrű forog
Hiány italban sincsen, ott álltak jobbnál jobb borok.

*) A középkori német költészetnek e remek alkotását behatóan tárgyalja Heinrich Gusztáv, *Ném. Irod. Tört.* I. 113—123. l.